

A délvidéki katolikus magyar értelmiség mai feladatai

Ötven évvel ezelőtt, az 1956-os magyar forradalom napjaiban közszájon forgott a MESE A PÚPOSOK ORSZÁGÁRÓL. A mese egy olyan országról szólt, amelynek csak púposok lehettek a lakói. A királytól kezdve az utolsó napszámosig mindenki púpos volt ebben az országban. Egyszer csak elérkezett a púpos király púpos fiának esküvője egy púpos leánnyal. A vacsorai vigadalomban mindenki táncra perdült. A tánc hevében a púpos király púpos fia hirtelen hátra nyúlt, kivette a hátára helyezett púpot és így kiáltott fel: nem leszek bolond továbbra is a hátamon hordani ezt a rám kényszerített púpot!

Az első döbbenet után a jelenlevők sorra kivették a hátukra erősített púpot és a földhöz vágták. Kiderült, hogy púpos országban csak a király volt púpos – ő kényszerítette országga lakóit arra, hogy ők is, kivétel nélkül púpot hordjanak a hátukon.

Valami hasonló történt Európa kommunista országaiban, így Jugoszláviában is, az 1980-as évek vége táján: kiderült, hogy csak a diktatúra kényszerítette rá az ország vezető rétegeit a marxista-leninista világnézet púpjának vállalására. A fordulat hevében, amikor már őszintén lehetett nyilatkozni, így pl. Jugoszláviában az 1991-es népszámlálás során kiderült, hogy Jugoszlávia lakosságának mindössze 2%-a vallja magát ateistának. A többi elvetette az ateista ideológiát mint valami külsőleg rájuk erőltetett púpot.

I.

Az 1991-es, majd a 2002. évi népszámlálás adatai alapján ki lehet mutatni azt is, hogy milyenek a délvidéki magyarság vallással kapcsolatos mutatói. A Vajdasági Pax Romana ezekben az években több tanulmányi napot is szentelt ennek a kérdésnek. Ezek keretében 1997. szeptember 27-én Molnár Gábrity Irén és Mirnics Károly szociológusok ismertették és értékelték a vajdasági magyarság és benne az értelmiség vallásosságára vonatkozó adatokat. Az ARACS folyóirat 2005. 3-4. számában pedig megjelent Molnár Gábrity Irén tanulmánya a délvidéki értelmiség vallásosságáról. Többek között ismertetett egy 2000 tavaszán keletkezett közvélemény-kutatási eredményt.

A statisztikák tanúsága szerint 1991-ben a magyarok száma a Vajdaságban 334 149 lélek volt. Közülük 300 978 vallotta

magát katolikusnak, 20 303 protestánsnak.

Hogy a magukat katolikusnak valló magyarok milyen mértékben vallásosak, arról a hivatalos statisztika nem szól. Mirnics Károly becslése szerint, mintának elfogadva Magyarország két legvallásosabbnak tartott megyéjét, Zala és Hajdu-Bihar megyéket, és a hitéletükre vonatkozó felmérést, a vallásosság mértéke a vajdasági magyar katolikusok között így oszlana meg:

- 8,1% vallásos olyan mértékben, hogy követi az egyház tanítását és szertartásait;
- 36,1% a maga módján vallásos,
- 10,9% nem tudja megmondani, hogy vallásos-e,
- 17,3% nem vallásos, mert a vallás nem igaz dolgokról beszél.

A vajdasági fiatalok között 2000-ben felmérést végeztek, s többek között a vallásosságukról is érdeklődtek. Ezt a kutatást a fentiekől eltérő megfogalmazások alapján végezték és eredményeik, százalékban kifejezve, jóval pozitívabbak. Eszerint a vajdasági magyar fiatalok között

- kifejezetten vallásos 26,3%,
  - valamennyire vallásos 45,9%,
  - vallásos is meg nem is 17,6%,
  - nem tudja, illetve nem válaszolt 1,1%.
- A megkérdezettek közül
- Isten létében hisz 63 %,
  - templomba jár legalább havonta 38%,
  - naponként imádkozik 35%.

A délvidéki magyarok vallásosságára és hitéletére vonatkozó fenti statisztikai adatok különböző időben, különböző szempontok és leginkább csak 150-200 főre kiterjedő közvélemény-kutatás és becslés alapján jöttek létre. Megbízhatóságukat tehát ezek szerint kell értékelni. Ami azonban ezekből véleményünk szerint elfogadható, az a következő:

1. A vajdasági katolikus magyar lakosság 25%-a kifejezetten vallásos. Ennek a 10%-a vallását egyházasan gyakorló katolikus.
2. A katolikusoknak több mint a fele (50-60%) a maga módján vallásos.
3. A vajdasági magyarság 10-20%-a egészen közömbös, nem törődik a vallással, Istennel, esetleg Isten létét is tagadja.

Bármennyire is értékeljük a közvélemény-kutatások és a statisztikai adatok eredményeit, hangsúlyoznunk kell, hogy nem elég megállni a számoknál és a százalékos megállapításoknál, hanem meg kell kísérelni a statisztikai adatok elemzését is, a kérdések mögött rejlő tartalom felszínre hozását is. Arra törekszünk, hogy pontosabban meghatározzuk, milyen a „kifejezetten vallásos”, a „maga módján vallásos” és végül a teljesen „közömbös”, „nem vallásos” katolikus.

Milyen az egyházasan élő katolikus? (10-20%)

A vallását gyakorló, egyházasan élő katolikus több az ún. hagyományos, konzervatív katolikusnál. Ez a hívő csoport mindenestől elfogadja a katolikus egyház tanítását a hit és az erkölcs kérdéseiben, kétség nélkül, úgy ahogyan az a Híszkegyben, a Tízparancsolatban és az egyház Ötparancsolatában, valamint az egyházi tanítóhivatal időnként megjelenő útmutatásai-ban megfogalmazódik. Gyakorolja a vallását: naponta imádkozik, ünnepnap misére jár, gyón, áldoz, egyházi házasságban él, gyermekeit vallásosan neveli. Ha bármilyen előírás ellen vétkezik, eleven a büntudata és szívből bánja a ballépéseit. Elfogadja az egyházban végbemenő változásokat is, ha azokat a pápa előírja. Így pl. elfogadja a II. vatikáni zsinat tanítását is, amely a modern időkhöz való alkalmazkodást (aggiornamento) várja el az egyháztól és a hívektől – de ezt is csak abban a mértékben, ahogyan azt a mindenkor pápa engedélyezi és konkretizálja, pl. a szexualitásnak, a házasságnak, az ökumenizmusnak, a laikus hívek szerepének, köztük különösen a nők szerepének a kérdéseiben.

Egyházasan élő fiatalok is vannak. A vallásukat gyakorló fiatalok legnagyobb része ún. „lelkiségi kiscsoportokban” él, és tapsolva, allelujázva, szentségimádságokban elmerülve és imádkozva éli a maga, amint mondják „boldog keresztény életét”. Jó részük nem tartja fontosnak a zsinati megújulást, a reformokat, nem törekszenek arra, hogy aktívan bekapcsolódjanak a nagy közösségnek az életébe.

Milyen a „maga módján élő” katolikus?

Röviden szólva: „válogató”. Azt hiszi és azt teszi, amit ő maga jónak lát. Az egyházat a „vallási áruk” boltjának tekinti, amelyben szabadon lehet turkálni. A legtöbb maga módján vallásos katolikus igényli az egyházi temetést, a templomi esküvőt. Legtöbbjüket nem izgatja a paphiány – számára az a lényeges, hogy a plébánián legyen kiszolgálva. A szexualitásról, a partnerkapcsolatokról, a fogamzásgátlásról másként gondolkodnak, mint az egyház tanítása azt megköveteli. Nem kérnek és nem is várnak eligazítást a papjuktól. Azt tartják, hogy a papok ne szóljanak bele a magánéletükbe, ők sem szólhatnak bele a papok magánéletébe. A II. vatikáni zsinatról csak annyit tudnak, hogy a reformokat ajánlotta, de hogy ezek miben nyilvánulnak meg, s

hogy máig ezekből mit és hogyan valósítottak meg, arról fogalmuk sincs. És még kevesebbet tudnak a 2006. június végén befejeződött és tíz évig tartott szabadkai egyházmegyei zsinatról, hisz erről még a napi sajtó hírvonatában sem olvashattak semmit. A legtöbb maga módján élő katolikus nem gyakorolja a hitét, templomba is évente egyszer ha eljár, gyermekét legfeljebb első áldozásra és esetleg még bérmálásra viszi el. Az ő számukra az egyház az „ünnepet” jelenti: karácsonykor, húsvétkor „telt ház” van a templomokban. A katolikus ifjúságnak nagyobb része is csak a „maga módján” vallásos. A kiscsoportos élet nem érdekli őket, templomba se járnak az első áldozás és bérmálkozás után. Egyáltalán az egyházat „lefutott modellnek” tartják. Közülük sokan szívesen mennek a pápa által szervezett világifjúsági találkozókra, mert így beutazhatják szinte az egész világot; a találkozók üzenetei azonban nem érdeklik őket, legfeljebb az marad meg bennük, hogy látták a pápát.

II.

A katolikus értelmiség feladata a Délvidéken

Tomka Miklós szerint az egykori kommunista államokban már nincs keresztény-katolikus értelmiség, legfeljebb néhány keresztény értelmiségi van. A vajdasági Pax Romana (VPR) 1993-ban alakult meg a Szombathely-melletti Vépen, és fő feladatának tűzte ki azt, hogy „a magyar anyanyelvű és magyarul beszélő értelmiségiek egyesülete legyen, amelyben a keresztény értékeken alapuló világnézet meghonosítását szorgalmazzák”. Ez a célkitűzés ma is benne van a VPR módosított alapszabályában. A Pax Romana világszervezet, amely a Vajdaságban is elsősorban az elkötelezett keresztény értelmiségieket akarja tömöríteni. Tíz év alatt a VPR-be 350, az alapszabályt elfogadó, ma úgy mondanánk, hogy „angazsált” katolikus értelmiségi iratkozott be. Értesülesem szerint ma az aktív VPR-tagok száma 150 főre csökkent. Egy katolikus értelmiségi szerint, figyelembe véve a vajdasági magyarság lélekszámát, és azt, hogy ebből kb. 70% vallásosnak vallja magát, a vallásos magyar értelmiségiek száma kb. tizenkétezer lenne ki. Miskolczi József azért hozta létre a vajdasági katolikusok második értelmiségi egyesületét (Keresztény Értelmiségi Kör - KÉK), hogy tömegesítse a magukat katolikusnak valló értelmiségiek egyesületbe való tagosodását. A KÉK alapszabályában, értesülesem szerint, a VPR célkitűzése mellett a vallási ismeretek terjesztése is hangsúlyozottan szerepel. Közöttük „nagyon sokan még keresztet sem tudnak vetni” és a katolikus hit és világnézet alapjait is alig ismerik. Ennek a KÉK-nek az előadógárdája faluról falura, városról városra járva a 2000. év végéig 800 tagot szerzett.

Ha elfogadjuk, hogy a VPR-be és a KÉK-be betagosodottak mindannyian elkötelezett, egyházián élő katolikus értelmiségiek, akkor ezek kb. 1000 főt kitevő lélekszáma meg is felelne a vajdasági magyar katolikus értelmiségiek 10-15 százalékának.

Mindezt azért részletezem ebben a formában, hogy a délvidéki katolikus magyar értelmiség feladatait számba véve külön-külön szólhassak az egyházián élő, kb. 10%-ot kitevő értelmiségiek feladatairól és a maga módján élő, kb. 50-60 százalékot képezőekéről.

Az egyházián élő katolikus értelmiségi feladata

A VPR 1994. február 27-én tartott értekezletén a jelenlévők így részletezték a VPR tagjainak feladatait:

- mélyítsük el vallási ismereteinket,
- saját hitünk megélése mellett éljünk hitvalló, tanúságtevő életet és a társadalomban a jelenlétünkkel prédikáljunk;
- támogassuk a helyi, vajdasági egyházat időszerű feladatainak megoldásában;
- fogadjunk el minden olyan törekvést, amelynek célja a magyar kisebbség fennmaradása, elsősorban azokat, amelyek a kisebbségek iskolai, tájékoztatási, művelődési és önkormányzati formáinak kiépítését szolgálják.

Úgy látom, hogy a VPR-ben tömörülő tagság jelentős része törekedett ezeknek a céloknak a megvalósítására. A felsorolt feladatok közül egyre mutatok rá részletesebben, az pedig a helyi, vajdasági katolikus egyház időszerű feladatainak megoldását segítő törekvéseinkre vonatkozik.

Amikor 1996-ban elkezdődtek a szabadkai egyházmegyei zsinat előkészületei, akkor a VPR tagsága 26 pontban foglalta össze ezzel kapcsolatos javaslatait, amelyek az Almanach 108-112. és a 131-135. oldalain is megjelentek. Ezekre a zsinat befejezéséig semmi visszajelzést nem kaptunk; hogy a pár hónapja befejeződött zsinat ezekből mennyit fogadott el, azt e sorok írásáig nem tudjuk. Ettől függetlenül meg kell, hogy nyugtasson a II. vatikáni zsinat LUMEN GENTIUM című konstitúciójának 37. pontja, amelynek biztatása az új Egyházjogba is bekerült: „A világi hívőknek szabadságukban áll, sőt olykor kötelességük is, hogy véleményt nyilvánítsanak az egyház javát illető dolgokban”. Ehhez a zsinat és egyházi jogi bátorításhoz csatlakoznak Nyíri Tamásnak az 1999-ben megfogalmazott gondolatai: „A keresztény értelmiség feladata az egyházban abban áll, hogy tudatosan és közvetlenül szolgálja a keresztény közösségekben is tapasztalható szükségletek kielégítését (...) Feladata a keresztény értelmiségnek, hogy ébren tartsa a problémákat akkor is, ha elég gyenge lábon áll a tekintélye mind a társadalom-

ban, mind az egyházban. Az értelmiségnek szüksége van egy olyan nyilvánosságra, ahol hajlandó célokon és értékeken vitázni. Nem szabad megijedni a kritikus hangoktól, ha ezekben az egyház iránti igény fejeződik ki”.

Azt gondolom, hogy a délvidéki magyar keresztény értelmiségnek meg kellene fogadni Nyíri Tamás bátorítását – amelyet a II. vatikáni zsinat ihletett – még akkor is, ha mint Nyíri Tamás mondta: „gyöngye lábán áll a tekintélye mind a társadalomban, mind az egyházban”.

Az a jelenség, hogy a vajdasági katolikus értelmiségiek is visszahúzódnak az egyházban rájuk háruló feladatok elől, Kiss Imre csanád-szegedi püspöki helynök szerint „a még mindig kísértő hatalmi, feudális egyházképben gyökeredzik, amely szerint az egyház egy olyan piramis, amelynek csúcán a püspökök és a papok állnak nagy távolságban, jól elválasztva az egyszerű megkereszteltéktől, akiket biztos kézzel, és szinte csak a maguk számára fenntartott tudással vezetnek az üdvösség felé. Ez a szemléletmód ma is erős az egyházakban, jóllehet a II. vatikáni zsinat kopernikuszinak számító fordulatot hozott ezen a téren. „Ma az emberek világszerte érvényesíteni akarják szabadságigényüket. Ez az igény érvényesül az egyházban is.” Ha erre a törekvésekre nem kapnak választ, akkor visszahúzódnak. A vallásszociológia megállapítja, hogy vége a merőben „tekintélyelvű és tekintélyalapú vallásosságnak”.

Erről a „piramis-jelenségről” szellemesen írja Tomka Miklós a „Csak katolikusoknak” c. könyvében: „A pápának, a püspöknek, a plébánosnak megvan a lehetősége arra, hogy alattvalói feje fölött döntsön; a főnök dönt, a beosztottnak nincs szava. A pap a cselekvő, a világi a résztvevő. Megszokják, hogy az egyház ügyei nem rájuk tartoznak. Elfáradnak, visszahúzódnak”.

Sokan úgy érezzük, hogy az egyháziilag angazsált értelmiségre, főleg az utóbbi évtizedekben nyomasztóan ráült ez a „piramis-szemlélet”.

A maguk módján vallásos értelmiségiek feladatai

Nagyon egyszerű megoldás lenne kijelenteni azt, hogy ezek a „válogatos katolikusok” térjenek meg, fogadják el mindazt, amit az egyházi tanító hivatal eléjük tár és éljenek is a katolikus normák szerint.

A feladat azonban nem ilyen egyszerű. Világjelenség a szekularizáció, az elvilágiasodás, amely esetünkben a vallásosságot, a vallási hagyományok követését tekinti céljának és legtöbbször figyelembe se veszi. A legtöbb mai keresztény nem tekinti életcéljának a vallási előírások követését, és nem teszi ezt akkor sem, ha esetleg a hagyományos vallási keretben nevelődött – és még akkor sem, amikor ezt szabadon és minden hát-

rányos megkülönböztetés nélkül megtehetné. Nemcsak azért, mert tudatvilágában él a Jézus tanítása ellen lázadó korabeli emberek tiltakozó kijelentése: „Kemény beszéd ez, ki fogadhatja el?” (Ján. 6,60). Ezt a szekularizált mentalitást nagyban elősegítette a volt kommunista országokban, köztük Jugoszláviában is a vallás- és egyházellenes „felvilágosító propaganda”, a vallásgyakorlat tilalma főleg az értelmiségi rétegek számára. Nemzedékek nőttek fel ebben az etatista „tudományos világnézetben”. Nagyon pozitívan kell értékelni, hogy ennek ellenére ma mégis a lakosság 70%-a, ha válogatva is, de vallásosnak mondja magát. Ebben a 70%-ban nemcsak az értelmiség van jelen jelentős mértékben, hanem a munkás- és paraszttársadalom nagyobb része is. Magyarországi vallási statisztikák szólnak arról, hogy a falusi lakosság körében is jelentősen csökkent a gyakorló vallásos emberek száma. Van azonban a vajdasági vonatkozásban is egy statisztika a templomba járók számarányáról, amely szerint a falusi katolikusoknak is csak 10-15%-a jár templomba.

A maguk módján vallásos értelmiségieknek igen jelentős feladata a szegényes vallási műveltség gazdagítása. Sokuknak az alapismeretekkel kell kezdeni – a kereszttetéssel, térdhajtással, azzal, hogy megismerjék a vallási alapismereteket elemi iskolai szinten. Ezek után kellene jönni a nálunk is bőven található vallási irodalomnak, a vallási kérdésekkel foglalkozó sajtónak az olvasása.

Igaza van Nyíri Tamásnak, aki halála előtti utolsó könyvében ezt a megdöbbentően súlyos kijelentést merete tenni: „vallás nélkül nincs jövője az emberi kultúrának, de akkor sincs, ha a vallások olyanok maradnak, amilyenek”. A kritikusan gondolkodó, kereső értelmiséginek önmagát kell képeznie vallási kérdésekben, és tisztázni kell kulturális és vallási feladatait, meg kell újítani önmagát, hogy Nyíri megállapítása első mondatának a súlyát fel tudja mérni: „Vallás nélkül nincs jövője a kultúrának”. Nyíri második mondatát sem szabad azonban felednünk: „A vallásoknak sincs jövőjük, ha olyanok maradnak, amilyenek”. Egyházunk vezetőinek, teológusainak és lelkipásztorainak szinte éjjel-nappal szem előtt kell tartaniuk azt, hogy a II. vatikáni zsinat

(1960-1964) mennyire fontosnak hirdette és fogalmazta meg a katolikus egyház reformációjának, korszerűsödésének a követelményét, és a triumfalista ítélkezés helyett a szolgálatot, a dialógust, az egész emberiséggel való szolidaritás feladatát helyezte előtérbe. A hitoktatóknak, a vallási médiában dolgozóknak (ők is a katolikus értelmiséghez tartoznak!) a feladata, hogy az idők jeleinek a követelményeiről írjanak és szóljanak a nagy nyilvánosság előtt. Feladatuk, hogy a maga módján vallásos értelmiségit megismertessék egyházuk történelmével, reálisan szembesítsék a jelenével, korszerű feladataival. Vallásszociológiai kutatások mutatják, hogy a rendszerváltás után hiába nőtt a katolikus TV, rádió és sajtó tevékenysége, a magukat vallásosnak mondó emberek és köztük az értelmiségiek száma nem szaporodott, - és az is kiderült, hogy a hallgatottság, a nézettség és az olvasottság számarányát illetően is ezek a műsorok a sor legvégén kullognak. Gondolom, hogy sokak szerint ez a helyzetkép túlságosan sötét, a fölvázolt feladatok pedig irreálisan magasak. Ezeknek el kellene gondolkodniuk azon, hogy a valóságot nem szabad elkendőzni, a struccpolitika nem vezethet ahhoz, hogy a helyzetet orvosolja. Ez áll az ún. tabutémák elhallgatásának álláspontjával kapcsolatban is. Amikor Jézust arra kérték a farizeusok, hogy tiltsa meg tanítványainak a realitásokkal való szembenézést, akkor azt felelte: „Ha ezek elhallgatnak, akkor a kövek fognak megszólalni” (Lk. 19,40). Ne az elhallgatások világában járjunk hát, hanem járjunk a realitások talaján. A tények akkor is tények, ha talán egyeseknek nem is tetszenek, és legszívesebben elhallgattatnának mindenkit, aki ezekről szólni merészelne.

A vallásosság alakulásának adatai bizony elég sötétek. Viszont, ha belegondolunk a néhai miniszterelnököknek, Antall Józsefnek a megállapításába, amelyet Mádl Ferenc volt köztársasági elnök is többször idézett, hogy t.i. „Európában az ateisták is keresztények” – célozva a több évezredes keresztény tradíció mély gyökereire, akkor a helyzetkép nem is olyan sötét, és akkor a katolikus értelmiség előtt álló feladatok teljesítését is komolyabban vesszük, és nem látjuk esélytelennek a megújuló vallásosságért végzett feladatainkat.

Jegyzetek:

¹ Vajdasági Pax Romana Almanach (=Almanach), Logos Kiadó, Tóthfalu, 2001, 232-235.p.

² Almanach, i.m. 216-230.p.

³ Aracs, V.évf. 3-4.sz. 39-43.p.

⁴ Tomka Miklós, Csak katolikusoknak, Corvinus Kiadó, Budapest, 1995. 47.p.

⁵ Almanach, i.m. 41.p.

⁶ u.o. 70-72.p.

⁷ u.o. 108-112, 131-135.p.

⁸ Erdő Péter, Egyházjog, Szent István Társulat Kiadó, Budapest, é.n. 162-174.p.

⁹ Egyházforum, Keresztény közéleti-kulturális folyóirat, Budapest, 1999.2-3.sz. 84-89.p.

¹⁰ Almanach, i.m. 198-199.o.

¹¹ Tomka Miklós, Csak katolikusoknak, i.m. 22-23.p.

¹² u.o. 40-41.p.

¹³ Nyíri Tamás, Mélylélektan és ateizmus, Budapest-Herder, 1993, 105.p.

¹⁴ Tamás Pál, Az egyház mozgásteréről a társadalmi nyilvánosságban, in: Egyház és kommunikáció, Balassi Kiadó, Budapest, 2000.